

ZLATA DEROSI

VLADIMIR ŠEGOTA MARKAN

»Otokar Keršovani«, Rijeka 1967.

U Šegotinu romanu *Markan* provlači se kroz pripovijedanje o životu podvelebitskog čovjeka kao neprekinuta nit asfaltna cesta koja svojom vezom s ljudima i njihovim sudbinama nameće asocijacije na Andrićevu kamenu ljepticu — most. Ali dok taj most na Drini kod Višegrada stoljećima prema Andrićevoj interpretaciji upravo magično djeluje na ljude i podvrgava ih svojim zakonima života, dotle cesta Vladimira Šegote tek u očima Markana, glavnog junaka, predstavlja krivca za sve njegove nemire i nevolje, vezujući ga uza se fizički i psihički. »Sto joj stotina bogova, i cesti i onome tko ju je započeo... Zna san ja da će me cesta koštati života« kaže ojađeni Markan, duboko uvjeren da cesta, namećući nove običaje i nove odnose, upravlja njegovom sudbinom i ljudima njegove obitelji i njegova kraja.

Umoran od starosti i razočaranja, Markan dane provodi uz cestu promatrajući kretanje na njoj. Nije to ništa čudno jer »čitav njegov život ostao je na dijelu te ceste na onoliko kilometara koliko se davalo na brigu cestaru u državnoj službi«. Ali Markan cestu ne voli. Nije to stara cesta, ona na kojoj je ostavio mladost, muževnost i snagu, nego nova, magistrala, koja mu je, kako to on misli, promijenila život, otela kćerku i odnijela duševni mir. Markan se pokušava boriti i tokove života što teče protiv njegove volje ispraviti, vratiti u stare kolotečine. On pokušava doznati čije je dijete Mićo, nezakoniti sin Kate Josine, jer ga podsjeća na njegovu vlastitu djecu, htio bi riješiti sukob sa sinom koji je zanemario oca i mater, ali njegova nastojanja uspijevaju samo djelomice: sin se potpuno otuđio, a slutnja o vezi između malog Miće i njegove kćerke Ruže ostaje kao neriješen problem koji mu nagriza dušu.

To bi bio okvir u kojem se kreće Šegotin Markan i u kojem se razvija oskudna fabula ovog romana. Točnije rečeno, *Markan* i nema prave fabule u klasičnom smislu te riječi, nema jedne čvrste razvojne linije pripovijedanja, nema ni nekih krupnih događaja. Ipak, od niza sasvim običnih doživljaja starca Markana sazda se malo pomalo jedna zaokružena kompozicijska cjelina i otkriva tragika jednog općeljudskog problema — otuđivanja djece od njihovih roditelja i osamljenosti napuštenih staraca — ocrtanog u jednoj našoj, hrvatskoj sredini, gdje tragiku napuštenosti i zaboravljenosti od vlastite djece pojačava i pustoš krajolika u kojemu ljudi izumiru.

To je podvelebitski siromašan kraj iz kojeg su nikla u novije vrijeme dva naša nadarena pisca: Vladimir Segota i Stjepan Vukušić. Vrativši se tematikom svojih djela natrag u kraj u kojem su rođeni, oni su kao pravi pisci osjetili kako taj kraj živi i diše, pa je stoga sasvim razumljivo da u slici sredine u kojoj se kreću njihovi junaci ima dodirnih točaka. One se, međutim, mogu naći prvenstveno u vanjskim elementima, u sirovoj građi, dok svaki od tih pisaca gradi svoje djelo na svoj način. Vukušić prati niz različitih ljudi povezanih bijedom i siromaštvom, Segota je zaokupljen jednim čovjekom i njegovom osamljenošću, a obojicu prvenstveno zanima psihološka strana problema: Vukušić je koncentriran na čovjekov doživljaj ljudi i prirode, Segota pak svoje ljude gradi na kontrastu između riječi i misli, na slici proživljavanja i dijaloga.

Junaci Segotina romana žive u atmosferi pustoši i izumiranja raseljenoga Primorja, gdje ostadoše starci s uspomjenama, s pogledom na neobrađenu zemlju, nemoćni da škrtoj zemlji otmu plodove i svjesni da mladi ljudi prekidaju stoljetnu vezu sa zavičajem otimajući se od naslijeđene sirotinje. »Sve što je bilo jako otišlo je trbuhom za kruhom.« »Ove kućetine će ležati po Primorju ka da j' kuga kroza nje prošla.« »Ne more se više živiti od kamena ni na kamenu.« U taj kraj, zaboravljen od vlasti i ljudi Segota unosi katkada neki dah patrijarhalnog života koji je dio nepovratne prošlosti što djeluje katkada kao idila:

Gledao je kroz smokvino granje. More je titralo, a smokva mirovala. Onda je pogledao na veliku okuku Magistrale koja je nestajala u kamenjaru.

Lijepo bi bilo da su djeca ovdje, pomisli. Bilo bi kao kada smo bili mlađi, a onda je bilo drukčije. Ovako predveče cijelo bi selo zvonilo od glasova. Ljudi bi se dozivali iz kuće u kuću, čobani bi vraćali ovce, magarci bi zvonili po dvorištima, netko bi vikao na dječurliju, netko bi pjevao, a netko se svađao sa ženom. Odavno je bilo i nema toga više, pomisli.

I mladići što dolaze na ognjište djedova kao turisti provesti ljeto oživljavaju ljepotu planinske idile u kojoj kao da nema briga ni problema. Tu su priče o pokojnicima uz vatru kad »žuti jezici« skaču na »suhim bukovim granama«, tu je uz dječake Markan kao živi dio prošlosti, pa svečanost kuhanja kave jer »ništa ne miriše kao kava iz začađalog lončića s ognjišta, s vatre što puca od zdravlja«. Ali Segota samo kratkotrajno prekida sumornu sliku stvarnosti idilom, kao što i njegovi starci samo kratkotrajno, u izbljedjelim uspomjenama, u magli pijanstva, u nezgrapnoj pjesmi i šalama oživljavaju mladost svjesni da su to tek mrvice radosti. Stoga se i slika sa mrtvo pijanim starcima u kući njihova prijatelja Joje doima kao groteska:

- *Ljudi, napili smo se ka u prava vrimena.*
- *Esmo, boga mi.*
- *Ljudi, svi smo ode osin Mate.*
- *Esmo, boga mi.*
- *Lako j vami, ljudi.*
- *Boga mi, est.*
- *Svakon od vas baba j već mrtva.*
- *Est, Marko, imaš pravo.*

Onda je prignuo glavu i kosa mu je pala na čelo i visila do obrva. Svi su ga gledali i čekali. Iz njega, ispod njega, duboko ispod zemlje, ispod planine, ispod svijeta, zamumljalo je i Markan je zapjevao prvi put te večeri:

*Zapivala bumbulj tica,
mislin: zora je...*

Prirodu koja je sastavni dio života podvelebitskog čovjeka Šegota rijetko crta u njezinu idiličnom vidu. Opisi prirode pružaju dojam neke bešćutnosti i surovosti, neke nepomirljivosti sa čovjekom. Šegota je te opise dao kao dio opće atmosfere što okružuje njegove junake i oni su naglašeno subjektivni:

Tko je rođen pod Velebitom, kažnjen je od vraga i boga, a sredine nema. Ukoliko postoji, sredina je kamenje od neba do pakla, pokoja smreka u kamenju; kuća, zmija i jarebica, pokoji vuk i kamenje, smokva na kamenu, mendula na kamenu, kupina, drača, malo zemlje donesene u torbi i kamenje: i tu živi čovjek.

Taj Šegotin podvelebitski čovjek, gorštak Markan, surov je kao i priroda u kojoj se rodio i odgojio. Pisac je po njemu dao ime i romanu, posve razložno — jer čitav je roman priča o Markanu što gleda kako mu kopni snaga i tuguje nad neobrađenom zemljom mučen mislima na porod koji ga je razočarao i iznevjerio.

Šegota ga opisuje kao čovjeka koji pruža dojam smirenosti i životne sigurnosti što ima korijen u obiteljskom životu i vjeri u njega, no u toku pripovijedanja on nam otkriva varljivost te vanjske slike ispod koje se krije samoća i strah od zaborava. Sin mu je otišao u Rijeku, oženio se, izrodio dvoje lijepe djece, pa se rastavio od prve žene, ostavio je samu s djecom pa se oženio drugom, mlađom, gradskom djevojkom, i u vrtlogu novoga života zaboravio na oca i mater. Kćerka mu je otišla daleko od kuće i nije mu se ni javila. Uvrijeđen, on joj taj odlazak ne može oprostiti. Njegov nam se lik razotkriva u sukobu s djecom, osobito sa sinom, u borbi da vrati odnose sa svojom djecom u patrijarhalne okvire, u borbi protiv osjećaja napuštenosti i samoće, u borbi sa zakonom i vlašću, u borbi s prirodom. Njegova borba za sina započinje ljutnjom na neposlušno dijete i vjerom da jakošću svoga autoriteta može sina bar formalno vratiti roditeljskoj kući, a završava osjećajem nemoći i teškog razočaranja. Njegov otpor prema sinu sazdan je na njegovu pogledu na život i mržnji na ljude koji napuštaju zemlju. »Svatko mu se gadio tko nije mogao žvakati onaj kruh.« Markanova veza s ognjištem djedova nije rezultat neke svjesne, motivirane ljubavi prema zavičaju, nego osjećaj da nikamo drugo ne spada. U sukobu s novim naraštajem i novim životom on se pomirio s tim da je njegov sin napustio ognjište i pošao u grad za boljim kruhom, ali se ne može pomiriti s duhovnim jazom koji je puknuo između njega i njegova sina. Čvrst, ponosan i stalan, on ne može shvatiti da čovjek ostavlja djecu i ženu, zaboravlja oca i mater, žrtvuje svoj moral za lakši, lagodniji i ljepši život.

Tragiku staroga čovjeka koji je proizvod patrijarhalnog vremena i u novim se odnosima ne može snaći pojačava još jedna intimna drama: tajna o sudbini njegove kćerke Ruže. Kopkajući po toj sudbini u nejasnim slutnjama da mu je žena o Ružinu odlasku sa čovjekom što ga je upoznala radeći kao kuharica na cesti pričala laži, on spoznaje da mu u susjedstvu živi unuk, nje-

gova krv, koji bi mu mogao biti utjeha starosti, no koji tajnu o svom podrijetlu neće nikada doznati.

Nemir svoje duše Markan skriva u grubost prema ženi, u lutanja po Velebиту, u posjete prijateljima, a iznad svega u borbu protiv medvjeda koji mu kolje ovce. Ta se borba protiv medvjeda širi i na borbu protiv vlasti jer je medvjed zakonom zaštićen zato što izumire, a čovjek je na pustoј zemlji ostavljen bez zaštite i od djece i od države.

Markanov je lik, dakle, izgrađen na slici vanjske borbe i unutarnje nemoci da promijeni život. Za takvu koncepciju lika bilo je nužno potrebno dati i njegovu intimu, a Šegota je toj sastavnici u izgradnji umjetničkog lika obratio posebnu pozornost suprotstavivši nježnost osjećaja, ljubav prema djeci i ženi te bliskost u mislima sa svima koji su njemu slični — otresitosti riječi, vanjskoј hladnoći i lažnome miru:

— *Otići ćeš Mariji i kazat joj...*

— *Odi, baba, s milin bogon. Moreš li me ostavit na miru?*

Ika je zadigla pregaču i iz džepa s unutrašnje strane izvadila veliku krpu pa se useknula.

— *Koji ti je vrag sve ove dane? Ne more se divanit s tobom.*

Nije odgovorio. Uvijao je u novinski papir pa zapalio.

— *Nemoj tamo kad budeš s ljudin mrvit čike.*

— *Nauči me kako ću i što ću.*

Ika je krenula po drva koja je Markan jutros nacijepao pa je zakoračila preko praga. Zaustavio ju je rukom.

— *Ne ugazi mrava.*

— *Kakvog mrava?*

— *Mrava. Dol je. Vuče gredu.*

Baba nije vidjela mrava, ali je prekoračila daleko preko praga.

— *Pravo vele da starost dolazi na ditinjstvo — rekla je. — Starac, a s mravom s igra.*

— *Misli ti, baba, na se, a mene pušti kraju.*

Opet je prekoračila daleko preko praga i opet je miješala palentu, ali nije brisala čelo.

— *Misli li to Mile za zbilja? Sto bi ti reka?*

— *Da kako se misli, neg za zbilja?*

— *Morda će se vratit dicit?*

— *Ne znam i nije me briga, a ne škrbi se ni ti. On nije dite, na leđin su mu četiri križa i pametan je pa neka radi što ga j mila volja i kako će mu bit najbolje.*

— *Nije njemu toga trebalo, poja debeloga vraga. Nečastivi je u nj uša i ništa drugo. Da mi je di bliže, ja bi mu kazala.*

— *To, baba, nije tvoj posa, i amen.*

Markanov unutarnji svijet dan je direktno, čak i onda kad formalno pisac njegove misli iznosi kao misli trećeg lica. Šegota želi kompletan duševni život svojih junaka dati njihovim očima.

Markan je opet motao cigaretu, a ruke su mu poigravale, vraćao mu se sinoćnji jad. Gledao je ispod oka u sina. Jad mu se polako razvodnjavao u tugu, a tuga i nije bila tuga, nego je sve to bila nemoć u čovjeku. Što da učini kad ne može ništa da učini? Žalio je što djeca rastu i razmišljao o tome kako zločesta djeca postanu dobri ljudi, a dobra djeca se iznaopače pod stare dane, jer, valjda, svaki čovjek mora proći kroz to i biti naopak prije ili poslije. Milan je bio dobro dijete. Sam je donosio kaiš da ga iskaiša. Malo ga je le-mao. Nije imao za što. Markanu se jave prošle slike. Koliko puta je izdeve-tao sina?

Markan je brzo otisnuo misao na sina. Nije o tome želio razmišljati. Gle-dao je na cestu i proklinjao je potmulo, duboko u sebi. Krv mu je iscijedila, godine mu je otela, kćer mu je upropastila, Primorje je odnijela, sve zlo po-čelo je s njom odavno, kada je Markan rasuo prvu lopatu tucanika na staru, crvenu cestu. Istina, hranila ga je i sada ga hrani. Mnoge je nahranila. Hra-nila ih i uništavala. Sve mora da se plati...

U liku toga grubog čovjeka upada u oči nježnost prema malom Mići, kojega uvijek zove »zlato«, i s kojim je povezan nekim tajanstvenim prijatelj-stvom, te bliskost s dječacima u planini, koje voli jer nisu potpuno prekinuli vezu s ognjištem djedova.

Ostali likovi u Šegotinu romanu ostaju u sjeni Markana. Oni se javljaju samo kad ih Markan susreće i u razgovoru s Markanom. Nešto je detaljnije obrađena Markanova žena, baba Ika, koja je međutim više dana kao tip gorštačke žene, mješavine nježnosti i grubosti, nego kao neka jača individu- alnost.

U nizu situacija što ih opisuje Šegota u svom *Markanu* vidno se očituje jedan dramski talenat. Šegota vrlo pažljivo razrađuje dijalog, koji otkriva karaktere i sukobe kao u drami. Osobito dramski snažno dao je sukob oca i sina, kad Markan dolazi u posjetu sinu u Rijeku i definitivno spoznaje da se sa sinom ne razumije.

— *Kaži po duši bi l mi zna kazat zašto si otiša od Kaje i dice?*

Iako je čekao to pitanje, Milan se iznenadi. Znao je da će ga otac pitati izravno i čekao je, a ipak pitanje ga je zateklo i osjećao se kao dijete na tu-đoj trešnji.

— *Ne znam, oče. Nema pravog razloga. Niti se može reći da je bila ovak-va ni onakva, niti se može reći da je bila loša žena. Nisam više mogao uza nju i to je sve. Svađali smo se ni za šta, niti smo kuda odlazili niti smo govorili. Nisam više mogao, kako da ti kažem, nisam više mogao disati isti zrak koji ona diše.*

— *Zrak ti nije valjao, veliš?*

— *Nije.*

— *Sad ti je sluđi, a?*

— *Ne razumiješ ti, stari.*

— *Pa, vidiš, imaš pravo. Ne razumim, moga mi boga.*

— Vidiš kako je. Nisam nikada mislio... Sada sam nekako drugi čovjek. Nije Kaja bila za mene. To prije nisam ni znao.

— Puno ti je trebalo da saznaš... Bez dvoj dice to nikako ne bi bija sazna. Da si i' napravija troj, morda bi još lakše sazna...

— Djeca su kod nje i dobro im je. Ona je dobra majka, bollja nego ja otac.

— Ajde, nije samo to. Kad su te primili u partiju, ti si bija edan čovk, takav kakav si bija. Onda si se prominija, el? Da se nisi prominija, Kaja bi ti još valjala, al ako ti Kaja više ne valja, onda si ti posta drukčiji. Nu, sad, primili su te onakog, a sada si vaki i ništa te ne pitaju. Kako to more bit?

— Što će me pitati? Slušaj... — Mile je mahnuo rukom da podvuče to što je želio da kaže. Markan se nagnuo naprijed:

— Ne maši mi ispod nosa. Esi razumija? I, muči dok ja divanin. Ja ti nisan partija nego ćaća.

U vanjskom izgledu, gledano strogo formalistično, veza između pojedinih poglavlja nije čvrsta, čini nam se u prvi mah kao da pisac prekida jednu priču ne dovršivši je, a započinje drugu. Međutim, razrada ideje otkriva ipak jednu dosljednost ispod prividnog kompozicijskog nesklada. Čitava je problematika dana s maksimalnim naporom pisca da ostane potpuno izvan svojih junaka i pusti ih živjeti njihovim životom. Stoga na kraju nema odgovora tko je u sukobu generacija u pravu, treba li ostati na zemlji ili otići, ostaje samo dojam da život ima svoje bešćutne zakone kojima podvrgava ljude ma koliko im se oni otimali.

Segotin roman *Markan* izazvao je svojevremeno u jednom dijelu kritike sasvim rezervirane komentare o njegovoj vrijednosti. Možda je tome kriva i preporuka da ovaj roman bude sastavni dio lektire u osnovnoj školi, koja je mnogima djelovala nametnuto. Ipak, Segotin se roman doima iskreno i snažno. To je roman koji se doživljava kao duboka i vjerna slika razgolićenog osamljenog čovjeka, roman koji zaokupljuje svojim vrednotama i oduševljuje svojom umjetničkom istinom.